

Korupce, klientelismus, nepotismus a pražský magistrát mezi lety 1784 a 1918.

Sonda do problematiky

Corruption, patronage, nepotism and Prague Municipality between 1784 and 1918.

Probe into the issue

Martina Maříková – Martina Power – Jana Konvičná

ABSTRAKT

Príspevok pomocí sond do spisového materiálu, protokolů a denního tisku sleduje, jaké druhy korupčního jednání lze na magistrátu identifikovat, jaké typy úředníků a volených zástupců byly z korupce obviňovány, jak se k těmto kauzám stavělo vedení úřadu a jak na ně reagovala veřejnost.

Navzdory omezenému výkonu hospodářské správy představovala drobná úřední korupce a nepříhledné hospodaření palčivý problém již před rokem 1848. Se vznikem volené samosprávy (1848) se otevírá prostor k novému typu korupčního jednání. Představitelé obecní správy, kteří byli mnohdy zainteresováni ve nejrůznějších komerčních institucích a podnicích, měli nyní možnost prosazovat zájmy těchto organizací i na poli samosprávných orgánů. Zadávání velkých obecních zakázek se tak často neobešlo bez poukazování na příznivost obecních politiků s akciovými společnostmi či správními radami podniků, které se prosadily v konkurzních řízeních. Nařčení z korupce se v této době stalo i standardní součástí předvolebního boje.

ABSTRACT

The contribution, using probes into case files, court reports and daily newspapers, tracks what kinds of corrupt conduct can be identified at the municipality, what types of officials and elected representatives have been accused of corruption, how the bureau's leadership has approached these cases, and how the public has reacted to them.

Despite the limited exercise of economic governance, petty official corruption and non-transparent management were a pressing problem even before 1848. With the emergence of elected self-government (1848), there is room for a new type of corrupt conduct. Municipal leaders, who were often involved in a variety of commercial institutions and businesses, now had the opportunity to promote the interests of these organizations in the sphere of self-governing bodies. Thus, the awarding of large municipal contracts was often not without reference to the affinity of municipal politicians with joint-stock companies or the corporate boards that went through bankruptcy proceedings. Allegations of corruption have also become a standard part of the electoral battle at this time.

KLÍČOVÁ SLOVA

korupce, klientelismus, nepotismus, magistrát, obecní úředníci, obecní zastupitelstvo, Praha, konec 18. století, 19. století, začátek 20. století

KEYWORDS

Corruption, patronage, nepotism, municipality, municipal officials, municipal council, Prague, late 18th century, 19th century, early 20th century

Ve svém příspěvku sledujeme druhy a motivace korupčního jednání, ke kterému docházelo na pražském magistrátu od jeho regulace (1784) do konce první světové války. Pomocí sond do spisového materiálu, protokolů ze zasedání městské rady a sboru obecních starších a denního tisku se snažíme rozkrýt, jaké druhy korupčního jednání lze na magistrátu identifikovat, jaké typy úředníků a volených zástupců byly z korupce obviňovány, jak se k těmto kauzám stavělo vedení úřadu a jak na ně reagovala veřejnost.¹ Náš text pracuje s obecně přijímanou tezí, která korupci chápe jako porušení úředních povinností ve prospěch individuálního užitku.²

Když dvorská kancelář v létě roku 1825 hledala kandidáta na přes dva roky neobsazený úřad pražského purkmistra, přiklonila se nakonec k osobě Petra Sporšila. Hlavní předností 55letého apelačního rady přitom byla jeho vzorová morálka a naprostá nezávislost, které předem vylučovaly jakékoli podezření z případné

- 1 Vedle korupce pracujeme v textu také s pojmy klientelismus (vztah mezi patronem a klientem založený na vzájemných materiálních výhodách, kdy vlivný patron poskytuje závislému klientovi přístup k omezeným zdrojům a možnostem) a nepotismus (rozšiřování vlivu významného jedince na společenské struktury prostřednictvím prosazování vlastních příbuzných a oblíbenců do lukrativních a společensky vlivných pozic).
- 2 Text je pojat jako materiálová studie zaměřená na konkrétní situaci na pražském magistrátu, proto odkazujeme pouze na literaturu vztahující se ke zkoumaným skutečnostem. Jsme si nicméně vědomi, že během posledních 30 let bylo k fenoménu korupce publikováno úctyhodné množství článků, sborníků a monografií zabývajících se komparativním výzkumem korupce, jejích forem, povahy a rozsahu v různých dobách a typech společností. Výběrově jmenujme např. projekt „Politische Korruption in der Frühen Neuzeit“, řešený v letech 2008–2012 na univerzitě v Bielefeldu, a z něj vzešlý sborník Niels Grüne – Simona Slanička (edd.): *Korruption. Historische Annäherungen an eine Grundfigur politischer Kommunikation*. Göttingen 2010, nebo roku 2013 zakončený francouzsko-německý projekt „Politische Korruption: Praktiken der Begünstigung und öffentliche Debatten in Deutschland und Frankreich (19.–20. Jahrhundert)“, řešený na univerzitách v Avignonu (F. Monier) a Darmstadtu (J. I. Engels). Z českého prostředí připomínáme alespoň sborník Pavel Fabini – Tomáš Zouzal (edd.): *Vše pro mandát? Podvody, korupce a násilí při parlamentních volbách ve střední Evropě v 19. a 20. století*. Liberec – Praha 2021.

korupce.³ Sporschilovo jmenování do řela řřadu tak lze řhpat jako signál, ře gu-
bernium považovalo řplatnost magistrátních řředníkř za vřžný problém.

Sporschil ihned řřistoupil k systematickému prověřování městských řřadř, které odhalilo neprřhledné hospodaření s obecními řřijmy.⁴ Kromě zpronevř byla ovšem v daném období vyšetřována také řřada řředníkř podezřelých z řřijí-
mání řřplatkř. Podle torzovitě dochovaných spisř se jednalo řředevřím o perso-
nál trřžního a taxovního řřadu a magistrátní rady. Obvinění z korupce a zneužití
řřední pravomoci vřak padala i vřči soudním sluhřm, řředníkřm zádusního řřa-
du, řřtvrtním ři akcesistřm.

Magistrát zpravidla zahajoval trestní vyšetřování na základě podnětu od nadřři-
zených řřadř nebo řřímó od „pořkozených“, ři. osob, které nebyly spokojeny
s rozhodnutím ve vřci, za jejíž vyřřzení řředaly „dar“. Jednalo se o řřástky v rozpětí
od řřekolika krejcarř po 200 zlatých, méně řřasto o věcný řřplatek (párek koroptví,
hrnec medu nebo koberec).⁵ Spektrum protisluřeb, za jejichř kladné, popřřipade
rychlé vyřřzení byli měřřřané ochotni řředníkř motivovat řřjakou nadstandardní
odměnou, bylo poměrně řřiroké. Obecně lze řřici, ře korupce se zřřejmě nevyřřbala
řřádně z agend spadajících do kompetence prařřského magistrátu. Ve vyšetřovacích
spisech se tak kromě očekávatelných položek (vyřřkrtnutí ze seznamu rekrutř),⁶ řřní-
žení vyměřené pokuty,⁷ stavební řřízení, udělení obchodní licence⁸ nebo naopak
umořnění prodeje na trhu bez potřebného povolení⁹) vyskytují i méně obvyklé
řřípady jako zplnoletnění,¹⁰ řřednostní vyřřzení pohledávky vřznoucí na pozřřsta-
losti,¹¹ řřídělení konkrétního hrobového místa,¹² řřiznání vřživného v řřámci roz-
vodového řřízení,¹³ povolení provozovat v kavárně billiard,¹⁴ propuřřtění z vřzení¹⁵
nebo řříslib zprostředkování zaměstnání u magistrátu¹⁶. Poměrně řřasté bylo také

- 3 Kahuda, Jan: Petr rytřř Sporschil (29. 6. 1770 – 31. 7. 1838). In: První v obci. Purkmistři, sta-
rostové a řřimátoři města Prahy 1784–1989, (edd.) Konvičná, Jana – Mařřiková, Martina. Praha
2023, s. 122–132, zde s. 125.
- 4 Archiv hlavního města Prahy (dále AHMP), Magistrát hlavního města Prahy I. (dále MHMPI.),
Prezidium rady a magistrátu hlavního města Prahy (dále Prezidium), man. 1826–1830,
sign. A 22/5, kart. 25.
- 5 Tamtéř, man. 1819–1825, sign. F 13/1, kart. 16; man. 1841–1845, sign. A 13/23, kart. 73; man.
1826–1830, sign. D 2/15, kart. 43.
- 6 Tamtéř, man. 1809, sign. I/bbb, kart. 3; AHMP, MHMP I., Hlavní spisovna – odd. A (dále Hl.
spisovna), man. 1807–1811, sign. A 47/3143, kart. 107.
- 7 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1819–1825, sign. F 13/1, kart. 16.
- 8 Tamtéř, man. 1826–1830, sign. A 16/2, kart. 24 (stavební řřízení, obchodní licence).
- 9 AHMP, MHMP I., Hl. spisovna, man. 1826–1830, sign. A 23/4, kart. 243.
- 10 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1826–1830, sign. A 16/2, kart. 24.
- 11 Tamtéř, man. 1826–1830, sign. A 22/5, kart. 25.
- 12 Tamtéř, sign. A 13/86, kart. 24; man. 1841–1845, sign. A 13/20, kart. 73.
- 13 Tamtéř, man. 1826–1830, sign. A 16/2, kart. 24.
- 14 Tamtéř, man. 1836–1840, sign. A 13/113, kart. 55.
- 15 Tamtéř, man. 1826–1830, sign. A 13/94, kart. 24.
- 16 Tamtéř, sign. A 16/2, kart. 24.

zneužití úřední pravomoci ze strany úředníků pověřených výběrem různých poplatků, které personál soudních senátů, tržního a taxovního úřadu neoprávněně vyměřoval, popřípadě zvyšoval ve svůj prospěch.¹⁷

Trestní senát v naprosté většině případů dospěl k rozhodnutí, že vznesená obvinění jsou neprůkazná. Ať už proto, že svědci nebyli věrohodní, nebo se jejich výpovědi rozcházel. To se přitom týkalo jak korumpujících, tak korumpovaných. Poměrně často také konstatoval, že se o úplatek nejednalo, neboť dar byl předán v době, kdy byla stěžovatelova záležitost již vyřízená, případně proto, že dotčený úředník na rozhodování v dané věci neměl žádný vliv a o jeho průběh se u kolegů ani nezajímal. Některé případy byly odloženy z důvodu promlčení.¹⁸

Ačkoli by se tedy na první pohled mohlo zdát, že magistrát podezření z korupce „zametl pod koberec“, realita byla patrně složitější. Zatímco pro uplácující i díky jejich tvrzení, že žádali pouze urychlení vyřízení, a nikoli aby věc byla rozhodnuta v jejich prospěch, proces obvykle končil uhrazením soudních nákladů, úředníky obviněné z korupce čekalo disciplinární řízení. V jeho rámci mohli být postiženi širokou škálou trestů: od zápisu do kárné knihy¹⁹ až po propuštění ze služby.²⁰ Druh postihu přitom primárně závisel na tom, jakou pozici provinilec v rámci magistrátu zastával. Neplacení praktikanti byli zpravidla propuštěni ze služby.²¹ U pomocného personálu docházelo ke krátkému uvěznění,²² nebo přeložení na pozici,²³ jež skýtala méně příležitostí ke korupčnímu jednání. Úředníci, a zejména magistrátní radové mohli být dočasně, či dokonce trvale suspendováni. V obzvláště závažných případech byl postih uplatňován i vůči rodině zesnulého korupčníka, které mohlo být odepřeno vrácení služební kauce, přiznání výchovného, případně samotné penze.²⁴

Torzovitě dochovaná registratura bohužel neumožňuje kvantifikovat, jak často ke korumpování magistrátních úředníků docházelo, ani jak velká část těchto skutků byla vyšetřena a potrestána. Jednotlivé případy však ukazují, že drobná úřední korupce představovala v předbřeznovém období faktický problém.

17 AHMP, MHMP I., Publicum, man. 1784, sign. II/568, kart. 3a; AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1819–1825, sign. A 26/1b, kart. 9; man. 1826–1830, sign. A 13/84, kart. 24, man. 1831–1835, sign. A 16/12, kart. 37.

18 Např. AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1826–1830, sign. D 2/4, kart. 29.

19 AHMP, MHMP I., Hl. spisovna, man. 1827–1831, sign. A 25/1, kart. 331; AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1831–1835, sign. A 16/12, kart. 37.

20 AHMP, MHMP I., Hl. spisovna, man. 1807–1811, sign. A 47/3143, kart. 107; AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1826–1830, sign. D 2/19, kart. 29.

21 Např. kvůli opakovanému přijímání úplatků propuštěný akcesista konskripčního úřadu August Togner (AHMP, MHMP I., Hl. spisovna, man. 1832–1836, sign. A 43/3, kart. 444).

22 Tamtéž, man. 1822–1826, sign. A 23/4, kart. 243; man. 1827–1831, sign. A 25/1, kart. 331; man. 1832–1836, sign. A 43/3, kart. 444.

23 Tamtéž, man. 1822–1826, sign. A 23/4, kart. 243; man. 1832–1836, sign. A 43/3, kart. 444.

24 Tamtéž, man. 1822–1826, sign. A 30/5, kart. 244. Takto magistrát postupoval také v případě zpronevěr, srv. např. tamtéž, man. 1827–1831, sign. A 47/467, kart. 348.

Zejména s ohledem na skutečnost, že úředníci i přes opakující se obvinění často dlouhá léta působili na téže pozici, a to až do svého dobrovolného odchodu z úřadu, či smrti. Vyšetřovací protokoly totiž dokládají, že ani v případě osob, na nichž opakovaně ulpělo podezření z přijímání úplatků a zneužívání úřední pravomoci, se magistrát nedokázal korupčníka zbavit. Jako výmluvný příklad může v tomto směru posloužit magistrátní rada Mussil, jehož poslední kauzu definitivně vyřešila jeho smrt.²⁵

Nabízí se tedy otázka, zda magistrát na řešení případů podezření z korupce neměl zájem, resp. řešil je pouze formálně, aby vyhověl požadavkům nadřízených úřadů, anebo zda jeho snaha troskotala na obtížné prokazatelnosti trestnosti daného jednání. S ohledem na výsledky následných disciplinárních řízení, vůči nimž provinilci často marně podávali odvolání, se kloníme spíše ke druhé variantě. Veřejnost měla každopádně v dané věci jasno a nelichotivé řeči o magistrátních úřednících se nejednou staly předmětem úřední korespondence. Gubernium tak purkmistra opakovaně konfrontovalo se zvěstmi, že výpravná a taxovní úřad nabírají za úplatky množství praktikantů, kteří se chtějí vyhnout odvodu,²⁶ magistrátní radové von Kundratitz a Jebautzky²⁷ jsou úplatní lháři,²⁸ Czagel a Kaudelka hledí na vlastní prospěch a již zmíněný Mussil je známý dohazovač a „solicitátor“²⁹.

Zásadní změnu do organizace pražského magistrátu přinesla až revoluce v roce 1848. Již za purkmistra Antonína Strobacha, kterého volilo zastupitelstvo vzešlé z prvních obecních voleb v březnu 1848, bylo nutné vypořádat se s rozdělením pravomocí magistrátu na agendu samosprávného orgánu a agendu státu vykonávanou obcí v přenesené působnosti. Do personálního obsazení magistrátu však nově zvolené samosprávné orgány prozatím nezasahovaly. Na administrativní úrovni tak existovala kontinuita s obdobím před rokem 1848.³⁰

Tato návaznost se do jisté míry projevila i v přetrvávání nešvarů, které byly identifikovány již v předcházejícím období. Nejvíce rozšířenou byla zpronevěra menších finančních obnosů úředníky, kteří přicházeli do styku s hotovými penězi.³¹ To ovšem zcela nezapadá do definice korupčního jednání, které chápeme

25 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1826–1830, sign. A 16/2, kart. 24. Na jaře roku 1829 bylo prověřováno tvrzení píseckého strážmistra J. Etmayera, kterému prý Mussil za 100 zl. přislíbil zprostředkovat místo u pražského magistrátu. V té době již byl Mussil v souvislosti s předchozími přestupky dočasně sesazen z úřadu, proti čemuž podal rekurz. Zemřel po kratší nemoci v létě 1830.

26 Tamtéž, man. 1819–1825, sign. A 20/5, kart. 9.

27 Tamtéž, man. 1836–1840, sign. A 16/1, kart. 55.

28 Tamtéž, man. 1819–1825, sign. A 20/5, kart. 9.

29 Tamtéž, man. 1826–1830, sign. A 22/5, kart. 25.

30 Šebesta, Eduard: Volba prvního purkmistra a prvé rady městské. Převzetí části magistrátní agendy zastupitelstvem. *Věstník obecní* 35/13, 1928, s. 343–344.

31 Např. AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1852–1856, sign., A 13/5, 17–20, kart. 106; man. 1861–1865, sign. A 13/1, kart. 141; man. 1866–1870, sign. A 4/10, A 13/21, kart. 150.

jako poskytování výhod za peněžitou či jinou úplatu. V tomto ohledu se i po roce 1848 můžeme setkat s již dříve praktikovaným vyškrtáváním synů ze seznamů branců či s vystavováním „nepravdivých“ potvrzení a vysvědčení.³² V tradičně nejvíce postiženém bernímu referátu se pak někteří úředníci nechali zlákat k vyměrování nižších sazeb daní.³³

Jak bylo již zdůrazněno, množství případů dokumentovaných v dochovaných magistrátních spisech je pravděpodobně pouhým zlomkem skutečného objemu korupčního jednání. O tom, že tyto praktiky byly daleko rozšířenější, svědčí návrhy, jak situaci napravit. Základem prevence měl být přísnější dohled. Ten mohla ovšem vykonávat pouze „osoba neúhoná a obezřetná“ a samotná kontrola pak měla být co „nejpřísnější a nejdůkladnější, sahající až do soukromého života jednoho každého úředníka“.³⁴

Většina úplatkářských kauz nepronikla ani na veřejnost a byla řešena interním disciplinárním řízením, případně předána zemskému trestnímu soudu. Na konci 70. a začátkem 80. let 19. století však pražským magistrátem hýbala aféra, které se dostalo pozornosti i v denním tisku a kterou bychom mohli označit moderním termínem „whistleblowing“.³⁵ Nižší obecní úředník František Helmacker obvinil svého nadřízeného, magistrátního radu Františka Rezka, z úplatnosti a dalších „nepočetných skutků“. Rezek Helmackera zažaloval za utržení na cti a ten byl suspendován a propuštěn. Sám magistrátní rada byl interně vyšetřován, a nakonec poslán do výslužby s penzí 1 200 zl.³⁶ Helmacker pracoval více než 10 let na své obhajobě. Zdůrazňoval, že mu jde především o princip a o to, zda „vyšší úředník může beztrestně konat řadu přečinů, zatímco nižší úředník, který na to upozornil, je zničen“. Vlastním nákladem vydal spisek, který popisuje přestupky, jichž se magistrátní rada ve svém úřadu dopustil (vystavování vysvědčení nemajetnosti pro majetné osoby, prozrazování jmen členů odvodní komise, pokoutnictví či udílení měšťanství nevhodným uchazečům – jako např. majiteli nevěstince Janu Bílkovi).³⁷ Opakovaně apeloval na městskou radu, rehabilitován však nikdy nebyl.³⁸ I denní tisk nakonec ztratil o aféru zájem, pro nás je ale dokladem škály korupčního jednání, ke kterému mohlo mezi úředníky na pražském magistrátu docházet.

Zatímco v případě korupčního jednání úředníků pozorujeme značnou kontinuitu s obdobím před rokem 1848, se zavedením samosprávy přichází nový

32 Tamtéž, man. 1857–1860, sign. A 13/4, kart. 127; man. 1866–1870, sign. A 13/9, kart. 150; man. 1871–1875, sign. B 7/47, 71, kart. 167; man. 1876–1880, sign. B 7/52, kart. 180.

33 Tamtéž, man. 1857–1860, sign. A 13/14, kart. 127; man. 1866–1870, sign. A 13/14, kart. 150; man. 1871–1875, sign. B 7/69, kart. 167; man. 1886–1890, sign. B 7/120, kart. 229.

34 Tamtéž, man. 1871–1875, sign. B 7/87, kart. 167.

35 „Sbor obecních starších města Prahy“, Národní listy č. 179, 2. 7. 1885, nestránkováno.

36 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1876–1880, sign. B 7/58, kart. 181.

37 Tamtéž, man. 1876–1880, sign. B 7/55, kart. 181.

38 Tamtéž, man. 1881–1885, sign. B 7/116, 132, 146, kart. 206.

fenomén, a to korupce veřejných zastupitelů. Je ale třeba upozornit, že v počátečním období samosprávy korupční jednání ještě nebylo pevně definováno. Již v roce 1850 byl v zastupitelstvu – v Praze označovaném jako sbor obecních starších – projednáván soukromý počin purkmistra Václava Vaňky, který bez souhlasu rady přijal lákavou nabídku plynárenské firmy Steffek a Friedland na bezplatnou plynofikaci Staroměstské radnice. Vzhledem k tomu, že komise zastupitelů tou dobou projednávala problematiku dodávek plynu pro město a možnost vypovězení smlouvy s uvedenou firmou, působila nabídka jako možný „lobbying“ a purkmistr Vaňka byl před zastupitelstvem obviněn z jednání proti zájmům obce a pokárán za překročení svých pravomocí.³⁹ Co naopak dlouhou dobu zpochybňováno nebylo, byl souběh zadávání veřejných zakázek a soukromé výdělečné aktivity některých zastupitelů. Ti byli mnohdy členy akciových společností, které získaly obecní zakázky, případně zasedali ve správních radách podniků, které neměly zájem na tom, aby město zakládalo své vlastní konkurenční instituce (např. vetoování založení městské spořitelny v městské radě, a to údajně na popud představenstva konkurenční České spořitelny⁴⁰). Největší prostor pro korupci ale dávalo hospodaření s městskými pozemky. Nezřídka se stávalo, že pražská obec prodala strategické parcely soukromníkům a v případech potřeby je od nich za několikanásobně vyšší částku odkupovala zpět (např. prodej a následný odkup pozemků na Rejdišti pro stavbu budoucího nábreží⁴¹). Na tyto kauzy stále častěji upozorňoval denní tisk a korupce se postupně stávala předmětem politického boje, a to nejenom na stránkách novin, ale i přímo mezi zastupiteli.⁴²

Intenzivně skloňovanými pojmy se korupce, nepotismus a klientelismus, pro který se přibližně v poslední třetině 19. století vžil český pojem „strýčkování“, stávají na pražské radnici zhruba od 90. let 19. století. Jde o dobu, kdy pražská obec mohutně investovala do modernizace města⁴³ a posilovala městské hospodářství budováním nových obecních podniků, z nichž zejména Elektrické podniky královského hlavního města Prahy byly často spojovány s korupcí a klientelismem.⁴⁴ Konkurenční boj o získání obecních zakázek či spekulace s pozemky pro realizaci

39 AHMP, MHMP I., Protokoly sborů městské správy, inv. č. 692, Zápisníky schůzí sboru obecních starších, schůze 23. 12. 1850, f. 253–258.

40 Škoda, Jan: František Dittrich (19. 2. 1901 – 21. 10. 1875). In: Konvičná, J. – Maříková, M. (edd.): První v obci, s. 203–212, zde s. 209.

41 „Návrh, aby byl zřízen v Praze dům městský“, AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1876–1880, sign. B 40/1, kart. 185.

42 Srov. např. kauzu kolem stavby řetězové lávky. Viz „Řetězová lávka“, Národní listy č. 154, 7. 6. 1871; Velek, Luboš: Karel Leopold rytíř Klauďy (30. 12. 1822 – 11. 2. 1894). In: Konvičná, J. – Maříková, M. (edd.): První v obci, s. 191–202, zde s. 199.

43 Do tohoto období spadá např. výstavba kanalizace, káranského vodovodu, ústředních jatek v Holešovicích, asanace Josefova a částí Starého a Nového Města.

44 Ke korupci v Elektrických podnicích srov. např. Čas 14, č. 25, 24. 2. 1900, s. 1–2; AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1896–1900, sign. B 4/87, kart. 289.

obecních projektů pak vytvářely vhodné prostřední minimálně pro obviňování z korupce a klientelismu. Za jedno z prvních preventivních opatření městské rady proti uvedeným nešvarům můžeme považovat její usnesení z roku 1899, podle kterého členové sboru obecních starších nesměli být dodavateli obecních zakázek.⁴⁵ – Na tomto místě je třeba podotknout, že k obdobným formám ekonomického korupčního jednání před rokem 1848 nedocházelo, neboť magistrát v té době nedisponoval pro realizaci rozsáhlejších projektů příslušnými pravomocemi ani financemi.

Obvinění z korupce v rámci konkurenčního boje o obecní zakázky však ve svém důsledku mohlo mít zcela opačný efekt, než jaký jeho iniciátor zamýšlel. Jako příklad může posloužit známá rourová aféra z roku 1908, kdy se mezi sebou v ofertním řízení na dodávku potrubí pro káranský vodovod utkaly francouzské železářské hutě z Pont-à-Mousson a rakouský železářský kartel. Poté co vysoce postavený představitel rakouského koncernu obvinil v *Prager Tagblatt* nejmenovaného člena pražské městské rady z vyžádání úplatku za zprostředkování zakázky pro kartel, přidělila radnice zakázku francouzské straně, a to i přes to, že byla finančně méně výhodná. Na zástupce koncernu pak byla podána žaloba u soudu.⁴⁶

Nárůst počtu velkých korupčních afér neznamená, že by z kanceláří pražského magistrátu a zasedací síně sboru obecních starších zcela vymizelo „drobné“ úplatkářství a další typy korupce. Společensky závažnější a díky dennímu tisku sledovanější kauzy je pouze odsunuly do pozadí. I nadále se však setkáváme např. se stesky na výhodnější ceny zboží pro obecní ústavy a následné protislužby obce dodavateli, jenž je navíc často příbuzným některého ze zastupitelů,⁴⁷ stížnostmi na požadování finančních „darů“ za revizi nesprávně vyměřených daní a poplatků⁴⁸ či zprostředkování pracovního místa u magistrátu.⁴⁹ Zajímavé jsou také stížnosti na stávající praxi, kdy magistrátní radové údajně nutí žadatele k využití právních služeb jejich advokátních kanceláří a starostové zneužívají magistrátní

45 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1896–1900, sign. B 4/87, kart. 289. Nepodstatné přitom není zjištění prezidiální komise magistrátu, jež prošetřovala řadu ofertních řízení napadených kvůli úplatkářství a prospěchářství, že vítězná firma – i když spojená s některým z městských zastupitelů – jako jediná z přihlášených splňovala požadované podmínky.

46 K rourové aféře podrobně Pokluda, Zdeněk: Pokus francouzského kapitálu o proniknutí do Čech v letech 1908–1910. *Pražský sborník historický* 17, 1984, s. 113–127; Luft, Robert: Ökonomie und Frankophilie im tschechisch-deutschen Nationalitätenstreit. Der Skandal um die Prager Wasserleitung im Jahr 1908. In: Seibt, Ferdinand – Neumüller, Michael (edd.): *Frankreich und die böhmischen Länder im 19. und 20. Jahrhundert. Beiträge zum französischen Einfluß in Ostmitteleuropa*. München 1990, s. 197–208.

47 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1896–1900, sign. B 4/87, kart. 289; tamtéž, man. 1901–1905, sign. B 4/31, kart. 329.

48 Tamtéž, man. 1901–1905, sign. B 4/19, kart. 329.

49 Tamtéž, sign. B 6/19, kart. 330.

úředníky pro své stranické zájmy.⁵⁰ Zaznamenány jsou i nabídky příspěvků na akce národní či charitativní povahy.⁵¹

Již zmiňovaná 90. léta předminulého století jsou současně dobou, kdy v mladočeském křídle sboru obecních starších dochází k částečné generační obměně. Mezi novými zastupiteli byla i skupina mužů, jež do mladočeské strany přivedl pražský advokát Jan Kučera. Tento stranický názorový oponent Julia Grégra kolem sebe budoval okruh osob, jimž díky svým konexím dopomohl k získání místa na různých úrovních státní správy a samosprávy. Prostřednictvím těchto mladých mužů pak Kučera získával důležité informace z jejich působistě a vedle toho vytvářel síť vzájemně propojených, dobře postavených osob, které si v případě potřeby ochotně vycházely vstříc.⁵² V pražském zastupitelstvu se někdejší Kučerovi chráněnci velmi rychle etablovali a postupně získávali stále větší vliv na komunální politiku. Právě oni byli nejen veřejností, ale i některými spolustraníky obviňováni z prospěchářství, úplatkářství a nepotismu. Boj proti těmto nešvarům se stal osudným mladočeskému starostovi Janu Podlipnému (1897–1900), jehož znovuzvolení do funkce starosty v roce 1900 zabránili dva mladočeští obecní starší, kteří raději rezignovali na své mandáty, než aby v souladu se stranickou disciplínou museli volit Podlipného.⁵³ Roztržka ohledně volby staročecha Vladimíra Srba starostou byla jen vyvrcholením dlouhodobých názorových neshod mezi mladočeskými zastupiteli. Ve svém důsledku vedla k rozštěpení mladočeského křídla ve sboru obecních starších na dvě frakce – Klub obecních starších Národní strany svobodomyšlné, vedený zastupitelem Vojtěchem Fričem, a Sdružení obecních starších Národní strany svobodomyšlné, zformovaný kolem někdejšího starosty Jana Podlipného. K jejich opětovnému spojení přes veškeré snahy Akčního výboru Národní strany svobodomyšlné nikdy nedošlo.⁵⁴

Klub obecních starších Národní strany svobodomyšlné neočistila od obviňování jeho členů z úplatkářství ani iniciativa Vojtěcha Friče na sestavení komise, jež by vyšetřovala nařčení z korupce v tisku, případně udání samotných zastupitelů. Starosta Srb po několikaměsíčních stranických jednáních ohledně jejího složení komisi v červenci roku 1900 sice svolal, o její další existenci nebo činnosti však nemáme

50 Tamtéž, man. 1896–1900, sign. B 4/87, kart. 289; man. 1901–1905, sign. B 4/19, kart. 329; Národní listy 40, č. 61, 3. 3. 1900, s. 3–4.

51 Viz např. vyšetřování pokusu o úplatek člena městské rady v souvislosti s prodejem firmy Pražské ledárny (1899). AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1896–1900, sign. B 4/72, kart. 288.

52 Velek, Luboš: Národní strana svobodomyšlná (mladočeská) 1889–1907. Příspěvek k dějinám politického stranictví v habsburské monarchii v období procesu politické modernizace, disertační práce FF UK, Praha 2004, nepublikovaný rukopis – elektronická verze, s. 687–689.

53 K neúspěšné volbě Jana Podlipného pražským starostou v roce 1900 včetně odkazů na prameny Svatošová, Hana: Jan Podlipný (23. 8. 1848 – 19. 3. 1914). In: Konvičná, J. – Maříková, M.: První v obci, s. 279–291, zde s. 289n.

54 Čas 28, č. 82, 24. 3. 1914, s. 1.

žádné zprávy.⁵⁵ Obvinění z korupčního jednání obecních starších i úředníků magistrátu dle dochovaných pramenů prošetřovala prezidiální komise, případně mimořádná schůze městské rady. Mnohá obvinění – zejména ta uveřejněná v tisku – byla odložena jako neopodstatněná. Prokazatelné případy korupce byly předány k dalšímu šetření soudu. Závazná pravidla trestání korupčního jednání úředníků stanovila až *Služební pragmatika pro úředníky a služebníky král. hlav. města Prahy*, přijatá v roce 1905, – v podstatě ale pouze kodifikovala stávající praxi, tj. trestání korupce přeřazením na jinou pracovní pozici, nebo propuštěním z úřadu.⁵⁶

Úzká vazba na osoby z okruhu Jana Kučery, kteří na prahu druhého decennia 20. století již zasedali ve správních radách městských podniků a komisích rozhodujících o obecních zakázkách a jako obecní starší spolurozhodovali o obecním rozpočtu, se do značné míry stala osudnou také Karlu Grošovi, poslednímu pražskému starostovi z doby před rozpadem habsburské monarchie. Groš sice nikdy nebyl obviněn z korupce přímo, bylo mu však vytýkáno, že ji na radnici toleruje, případně přehlíží, a přáteli se s lidmi, kteří jsou do ní zapleteni. Obecního staršího Jana Červeného noviny dokonce označovaly za „skutečného starostu měst pražských“ na rozdíl od „titulárního starosty“ Groše.⁵⁷ Neomalenost této skupiny zastupitelů a s nimi spojená řada korupčních afér – at už se jednalo o již zmíněnou rourovou aféru, stavbu Obecního domu, aféru spojenou s koupí michelského velkostatku či další – byly příčinou neshod uvnitř mladočeské strany na radnici a postupně začaly ohrožovat i samotného Groše. Starostova neoblíbenost mezi Pražany totiž mohla zmařit šance mladočechů na dobrý výsledek v příštích pražských doplňovacích volbách do sboru obecních starších, a v kuloárech se tak začalo spekulovat o možnosti jeho předčasné rezignace.⁵⁸ Tyto úvahy již ale nedošly naplnění, neboť vypukla 1. světová válka, která zamíchala i kartami na pražské radnici. Podzimní doplňovací volby byly zrušeny, neboť z rozhodnutí českého místodržitelství, učiněného na základě usnesení městské rady z 15. října 1914, byly volby do sboru obecních starších zmrazeny na dobu do ukončení válečného konfliktu. Složení zastupitelstva tak až do konce války odpovídalo výsledkům voleb z podzimu 1913. Stejným způsobem v březnu 1915, kdy vypršel mandát Karla Groše, prodloužilo jeho setrvání ve funkci starosty na dobu trvání války. Co místodržitelství „zmrazit“ nedokázalo, byla korupce. Obviňování z ní provázelo pražskou radnici po celou dobu války, a to především ve spojení s aprovizací obyvatelstva.

55 AHMP, MHMP I., Prezidium, man. 1896–1900, sign. B 4/87, kart. 289.

56 *Služební pragmatika pro úředníky a služebníky král. hlav. Města Prahy*. Praha 1908, část II, § 24 a § 26.

57 *Večerník Práva lidu* 23, č. 70, 27. 3. 1914, s. 1.

58 *Právo lidu* 23, č. 97, 8. 4. 1914, s. 5; *Čas* 28, č. 98, 9. 4. 1914, s. 6–7; *Poledník Práva lidu* 23, č. 29, 31. 1. 1914, s. 2. Ke Karlu Grošovi a jeho působení na pražské radnici srov. Ledvinka, Václav – Pešek, Jiří: Praha. Praha 2000, zvl. s. 544–549; Konvičná, Jana: Karel Groš (21. 2. 1865 – 12. 10. 1938). In: Konvičná, J.– Maříková, M. (edd.): *První v obci*, s. 305–318.

Závěrem nelze než konstatovat, že korupce a klientelismus byly přítomné v magistrátní každodennosti ve větší či menší míře po celé sledované období; jejich podoba byla v zásadě stejná, měnila se jen s ohledem na dobové okolnosti. Provedené sondy jasně ukázaly, že navzdory značně omezenému výkonu hospodářské správy představovaly drobná úřední korupce a neprůhledné hospodaření palčivý problém již před rokem 1848. Kauzy přijímání úplatků a zneužívání úředních pravomocí se vyskytovaly napříč celým magistrátem, nejčastěji přirozeně v úřadech pracujících s penězi (taxovní a zádušní úřad, tržní dozorcí) nebo rozhodujících o „nedostatkovém zboží“ (odvody, přidělování hrobových míst). Se vznikem volené samosprávy (1848) se otevírá prostor k novému typu korupčního jednání. Představitelé obecní správy, kteří byli mnohdy zainteresováni v nejrůznějších komerčních institucích a podnicích, měli nyní možnost prosazovat zájmy těchto organizací i na poli samosprávných orgánů. Zadávání velkých obecních zakázek se tak často neobešlo bez poukazování na spřízněnost obecních politiků s akciovými společnostmi či správními radami podniků, které se prosadily v konkurzních řízeních. V průběhu druhé poloviny 19. století se obviňování z korupce, klientelismu a nepotismu stává jedním z nástrojů politického boje. Vedení města a magistrátu se sice snažilo proti těmto jevům vystupovat a potírat je, v řadě případů však naráželo na jejich špatnou prokazatelnost, případně zneužívání. Přehlédnout nelze ani skutečnost, že ne každé vedení města vystupovalo proti korupci a korupčníkům stejně razantně a důsledně.